

1. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	1
2. ΘΕΜΑ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
3. Ορισμός και συνταγματική καθιέρωση της ικανότητας δικαίου	5
4. Διακρίσεις της ικανότητας δικαίου	7
α. Δικαιοκτητική ικανότητα και ικανότητα άσκησης.....	7
β. Δικαιοκτητική και δικαιοπρακτική ικανότητα	9
γ. Γενική και ειδική ικανότητα δικαίου.....	10
5. Περαιτέρω ανάλυση της γενικής ικανότητας δικαίου	11
6. Φορείς της ικανότητας δικαίου.....	12
7. Φορείς της ικανότητας δικαίου ειδικότερα:.....	14
Α. Φυσικά πρόσωπα.....	14
i. Η συνταγματική κατοχύρωση για τους ημεδαπούς πολίτες.....	16
Ειδικότερα για την αρχή της ισότητας (Σ4).....	19
ii. Η αντιμετώπιση των αλλοδαπών και των ανιθαγενών από το Ελληνικό Σύνταγμα.	21
Β. Νομικά πρόσωπα.....	25
i. Η θεμελίωση της ικανότητας δικαίου των νομικών προσώπων στο Σύνταγμα.....	25
ii. Οι λόγοι που οδήγησαν στην «απόδοση» της ικανότητας δικαίου και στα νομικά πρόσωπα.....	26
iii. Η έκταση προστασίας των δικαιωμάτων των νομικών προσώπων από το Σύνταγμα.....	27
iv. Το δικαίωμα της τιμής σε σχέση με τα νομικά πρόσωπα.	29
v. Τα άρθρα 2, παρ. 1 και 5 παρ. 2 του Συντ. σε σχέση με τα νομικά πρόσωπα.....	29

vi. Νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου: διαφέρουν ως προς την προστασία τους από τα ατομικά δικαιώματα;	30
8. Η λήξη και η αρχή του αναπαλλοτριώτου για την ικανότητα δικαίου.	32
Περίληψη	34
Λέξεις – κλειδιά.....	36
Συμπεράσματα που εξήχθησαν.....	37
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	43
Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία	45
Παραπομπές.....	46

2. ΘΕΜΑ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα της εργασίας, όπως αυτό συνάγεται από τον τίτλο «Σύνταγμα και Ικανότητα δικαίου» αναφέρεται στην ικανότητα δικαίου, όπως αυτή αναγνωρίζεται και κατοχυρώνεται ρητώς – *expressis verbis* – στο Ελληνικό Σύνταγμα. Τα βασικά σημεία μελέτης εντοπίζονται στα άρθρα του Συντάγματος, που είναι σχετικά με την ικανότητα δικαίου. Έτσι, το άρθρο 2 του Συντάγματος για την αξία του ανθρώπου, κατοχυρωμένη ως καταστατική αρχή της έννομης τάξης, το άρθρο 5β παρ. 2 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο ο καθένας («έκαστος») είναι ελεύθερος να αναπτύσσει την προσωπικότητά του και να απολαμβάνει της απόλυτης προστασίας της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας του, καθώς και μια σειρά άλλων άρθρων του Συντάγματος, τα οποία κατοχυρώνουν την ικανότητα δικαίου για κάθε άνθρωπο, ανεξάρτητα από το χρώμα, τη φυλή, το φύλο, την κοινωνική τάξη ή οποιαδήποτε άλλη διάκριση, θα αποτελέσουν τις βάσεις ανάπτυξης, αλλά και επέκτασης της εργασίας αυτής.

Η ικανότητα δικαίου, εκτός από τις διατάξεις του Συντάγματος, θεσπίζεται και σε άλλο νομοθετήματα, όπως ο Αστικός Κώδικας (διατάξεις Α.Κ. 34, 35, 36) βάσει των ορίων και των όποιων περιορισμών προβλέπει το Σύνταγμα. Τέλος, η ανάπτυξη επικεντρώνεται στους φορείς της ικανότητας δικαίου και κατ' επέκταση στους φορείς των συνταγματικά κατοχυρωμένων ατομικών δικαιωμάτων, στον τρόπο κτήσης της ικανότητας δικαίου, στις περιπτώσεις λήξης αυτής, καθώς και στους περιορισμούς συγκεκριμένων προσώπων για ικανότητα

δικαίου, εφόσον με αυτόν τον τρόπο προστατεύεται κάποιο άλλο συνταγματικά προστατευόμενο δικαίωμα ή έννομη σχέση, με απώτερο στόχο του συνταγματικού νομοθέτη, να «διαφυλάσσεται» η ισορροπία της έννομης τάξης και να πραγματώνεται εν τέλει ο σκοπός του νόμου.

3. Ορισμός και συνταγματική καθιέρωση της ικανότητας δικαίου

Η ικανότητα δικαίου ή διαφορετικά «δικαιοκτητική ικανότητα» είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την προσωπικότητα του ανθρώπου και κατ' επέκταση με την υπόστασή του ως προσώπου¹. Έχει την έννοια της ικανότητας του ανθρώπου να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Ο όρος, εν τέλει, «ικανότητα δικαίου» ταυτίζεται με την ικανότητα δικαιώματος².

Ξεκινώντας από αυτό ως αφετηρία τα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 2 του Συντάγματος σχετίζονται άμεσα με την παραπάνω αναφερθείσα σχέση της ικανότητας του δικαίου και της προσωπικότητας του ανθρώπου. Το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνει ως πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου³. Το άρθρο αυτό διατυπώνει την καταστατική αρχή της έννομης τάξης και ταυτόχρονα θέτει το απόλυτο όριο των περιορισμών που είναι δυνατό να «επιβληθούν» στην άσκηση άλλων συνταγματικά θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος ορίζει ότι καθένας είναι ελεύθερος να αναπτύσσει την προσωπικότητά του και να απολαμβάνει την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας του.

¹ Α. Μανιτάκης, Υποκείμενον Συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981, σελ. 119

² Π.Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα – τόμος Α', 2005, σελ. 87

Ο όρος «ικανότητα δικαίου», ο οποίος επικράτησε αντί του όρου «ικανότητα δικαιώματος» προήλθε από τη γερμανική λέξη «Rechtsfähigkeit». Αλλά, στη γερμανική γλώσσα ο όρος «Recht» έχει διττή σημασία = σημαίνει «δικαίωμα», αλλά και «δικαίωμα» (όπως ακριβώς συναντάται και στη γαλλική γλώσσα ο όρος droit).

³ όπου παραπάνω, σελ. 109

Στο ίδιο άρθρο και στην παρ. 1 θεμελιώνεται η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου και συνεπώς κατοχυρώνονται *expressis verbis* πολιτικά, κοινωνικά και ατομικά συνταγματικά δικαιώματα – ως ένα είδος εξειδίκευσης της «ικανότητας δικαίου».

Συνδυάζοντας τις παραπάνω πολύ σημαντικές διατάξεις του Ελληνικού Συντάγματος η «ικανότητα δικαίου» ορίζεται σε σχέση με το υποκείμενο του δικαίου – τον άνθρωπο (άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος), ενώ ταυτόχρονα κατοχυρώνεται για κάθε άνθρωπο ελεύθερο να αναπτύσσει την προσωπικότητά του, απολαμβάνοντας της απόλυτης προστασίας της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας του (άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος).

Αξίζει, εν προκειμένω, να σημειωθεί ότι στο Σύνταγμα θεσπίζεται η «ικανότητα δικαίου» άνευ διακρίσεων βασιζόμενων στο χρώμα, τη φυλή, το φύλο, την κοινωνική τάξη, τις πολιτικές θρησκευτικές πεποιθήσεις ή τη γλώσσα. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν περιορισμοί στη συνταγματικά αναγνωριζόμενη «ικανότητα δικαίου» σε κάποιες κατηγορίες προσώπων, οι οποίοι «οφείλουν» να μην υπερβαίνουν τα όρια που επιτάσσει η καταστατική αρχή της έννομης τάξης στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν κατηγορίες προσώπων – οι οποίες υπό άλλες προϋποθέσεις – είναι φορείς της ικανότητας δικαίου (αλλοδαποί, δικαστικοί λειτουργεί σε απεργία κλπ).

4. Διακρίσεις της ικανότητας δικαίου

Ιστορικά, αλλά και αντικειμενικά, τα ατομικά δικαιώματα είναι πανανθρώπινα δικαιώματα⁴. Με μια πιο προσεκτική, ωστόσο, «θέαση» και ανάλυσή τους είναι εύκολο να διαπιστωθεί ότι υπάρχουν ζητήματα και επιμέρους θέματα, τα οποία απαιτούν διευκρίνιση. Η «ικανότητα δικαίου» δεν είναι ένας μονοδιάστατος όρος, αλλά μια έννοια, η οποία υπόκειται σε διακρίσεις – κατηγοριοποιήσεις, ανάλογα κάθε φορά με το κριτήριο. Έτσι οι πλέον βασικές διακρίσεις της ικανότητας δικαίου είναι οι εξής:

α. Δικαιοκτητική ικανότητα και ικανότητα άσκησης

Η δικαιοκτητική ικανότητα διακρίνεται από την ικανότητα άσκησης των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων. Για την απόκτηση της ικανότητας δικαίου δεν τίθενται κάποιες περαιτέρω προϋποθέσεις – εφόσον στα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1, 2 του Συντάγματος κατοχυρώνεται ως εξειδίκευση της αξίας του ανθρώπου, κάθε άνθρωπος, χωρίς καμία διάκριση – που να αντίκειται στις αρχές της ισότητας και της προστασίας της τιμής και της ελευθερίας, η ικανότητα κάθε ανθρώπου να είναι φορέας θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν εμπίπτει σε κανένα περιορισμό.

Ωστόσο, προκειμένου για την άσκηση κάποιων θεμελιωδών δικαιωμάτων, το Ελληνικό Σύνταγμα θέτει ορισμένους περαιτέρω περιορισμούς. Πρόκειται για δικαιώματα άρρηκτα συνυφασμένα με τον πολιτικό, οικονομικό ή κοινωνικό βίο και συνεπώς απαιτούν αυξημένο βαθμό πνευματικής ωριμότητας, ή τη συμπλήρωση ορισμένου κατώτατου ορίου ηλικίας. Οι ειδικές

---

⁴ πρβλ. τίτλος της Οικουμενικής Διακήρυξης και της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του ανθρώπου.

προϋποθέσεις κτήσης των περιορισμένα αναφερόμενων θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελούν εν τέλει, ασφαλιστικές δικλείδες και σε καμία περίπτωση δεν παραβιάζουν τη συνταγματική νομιμότητα (άλλωστε θεσπίζονται από το ίδιο το Σύνταγμα)⁵.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα των περιορισμών στην ικανότητα άσκησης ορισμένων δικαιωμάτων αποτελούν τα εξής:

✚ Από την άσκηση δικαιωμάτων του πολιτικού χώρου ή του κοινωνικού βίου αποκλείονται οι αλλοδαποί και οι ανιθαγενείς.

✚ Η άσκηση πολιτικών δικαιωμάτων, η σύναψη γάμου⁶ και η εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων αφορά Έλληνες πολίτες που έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος ηλικίας του^{7,8,9}.

✚ Επίσης, κατώτατο όριο ηλικίας προβλέπεται και για το δικαίωμα εργασίας ή για την υποβολή έγγραφων αναφορών¹⁰.

✚ Σε ό,τι αφορά τους δικαστικούς λειτουργούς, υποχρεούνται να αποχωρούν, εφόσον συμπληρώσουν το 67^ο έτος της ηλικίας του, ενώ απαγορεύεται γι' αυτούς η άσκηση κάποιων θεμελιωδών δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα στην απεργία¹¹ - του τελευταίου στερούνται και οι υπηρετούντες σε σώματα ασφαλείας.

✚ Περιορισμοί και απαγορεύσεις προβλέπονται και για τους δημοσίους υπαλλήλους¹².

✚ Τέλος, απαγορεύεται η συμμετοχή παραλύτων σε δημόσιες συναθροίσεις¹³.

---

⁵ Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα – τόμος Α', 2005, σελ. 89

⁶ Βλ. άρθρο 21, παρ. 1 Συντ. (και πιο συγκεκριμένα: άρθρο 12 ΕΣΔΑ)

⁷ Βλ. άρθρο 29 παρ. 1 Συντ.

⁸ Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 89

⁹ Την καθιέρωση ωστόσο ανώτατου ορίου ηλικίας για την άσκηση εγκλογ. δικαιώματος ούτε προβλέπει, ούτε επιτρέπει το Σύνταγμα, βλ. και άρθρο 51 παρ. 3 Συντ.

¹⁰ Βλ. άρθρο 10, παρ. 1. Συντάγματος

¹¹ Βλ. άρθρο 23 παρ. 2 Συντάγματος

¹² Ραϊκός Αθ., ό.π., σελ. 129

β. Δικαιοκτητική και δικαιοπρακτική ικανότητα

Η δικαιοκτητική ικανότητα ή αλλιώς ικανότητα δικαίου, πρέπει να διακριθεί από τη δικαιοπρακτική ικανότητα, όπως αυτή θεσπίζεται – όχι από το Σύνταγμα, αλλά από τον Αστικό Κώδικα. Η διάταξη Α.Κ. 34 ορίζει ότι: «κάθε άνθρωπος είναι ικανός να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις» και αναφέρεται στην ικανότητα δικαίου. Δηλαδή παρέχει την αναγνώριση από την πλευρά του νόμου στον άνθρωπο και σε οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που δύναται να είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων (π.χ. τα νομικά πρόσωπα). Η αναγνώριση είναι συνταγματικά θεμελιωμένη στην καταστατική αρχή της έννομης τάξης, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος¹⁴.

Η διαφορά της δικαιοπρακτικής από τη δικαιοκτητική ικανότητα έχει να κάνει με το γεγονός ότι, η δικαιοπρακτική ικανότητα δεν αποτελεί ικανότητα δικαιώματος για κάθε άνθρωπο, αλλά μόνο για όσους πληρούν τις προϋποθέσεις και τις ιδιότητες, που αυστηρά ορίζει ο νόμος. Πρόκειται για περιορισμό της ικανότητας δικαίου, όταν η τελευταία παίρνει μορφή δικαιοπρακτικής ικανότητας. Συνεπώς, ο άνθρωπος που έχει δικαιοκτητική ικανότητα δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι είναι φορέας και δικαιοπρακτικής ικανότητας. Για παράδειγμα, ικανοί για δικαιοπραξία είναι όσοι συμπλήρωσαν το 18^ο έτος της ηλικίας τους, εξαιρουμένων των προσώπων που για λόγους υγείας είναι ανίκανα προς δικαιοπραξία. Επίσης ανίκανοι για δικαιοπραξία είναι και όσοι βρίσκονται υπό πλήρη δικαστική συμπαράσταση¹⁵. Εν προκειμένω, οφείλουμε να επισημάνουμε και την περίπτωση

---

¹³ Ραϊκός Αθ., ό.π., σελ. 135

¹⁴ Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, 2002, σελ. 73

¹⁵ Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ. 133

των περιορισμένων ικανών για δικαιοπραξία (π.χ. ο ανήλικος που συμπλήρωσε το 10^ο έτος της ηλικίας του ή όποιος βρίσκεται σε μερική στερητική δικαστική συμπαράσταση ή σε επικουρική δικαστική συμπαράσταση). Στην περίπτωση αυτή τα πρόσωπα είναι ικανά προς δικαιοπραξία με εξαίρεση αυτές (τις δικαιοπραξίες), που προβλέπονται από το νόμο ή στη δικαστική απόφαση που τα έθεσε σε δικαστική συμπαράσταση αντίστοιχα¹⁶.

γ. Γενική και ειδική ικανότητα δικαίου

Γενική ικανότητα δικαίου είναι η κατ' εξοχήν ικανότητα δικαίου, όπως αυτή κατοχυρώνεται είτε Συνταγματικά, είτε προβλέπεται και από το ιδιωτικό δίκαιο. Αφορά στην ικανότητα του ανθρώπου να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, αποτελεί την –κατά κάποιο τρόπο- προσωπικότητά του. Από την άλλη πλευρά, η ειδική ικανότητα δικαίου είναι η ικανότητα ενός προσώπου να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων σε συγκεκριμένες και πάντα προσδιοριζόμενες από το νόμο έννομες σχέσεις και καταστάσεις βάσει ύπαρξης συγκεκριμένων ιδιοτήτων και πλήρωσης ορισμένων προϋποθέσεων (π.χ. ο έμπορος, ή ο ικανός να συνάπτει γάμο κλπ)¹⁷.

---

¹⁶ Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ. 136

¹⁷ Μανιτάκης, Υποκείμενον Συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981, σελ. 103

5. Περαιτέρω ανάλυση της γενικής ικανότητας δικαίου

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε άλλο σημείο της παρούσας εργασίας, η γενική ικανότητα δικαίου απολαμβάνει μιας σειράς συνταγματικών εγγυήσεων, αφού αναγνωρίζεται η ιδιότητα του υποκειμένου του δικαίου σε κάθε άνθρωπο χωρίς διακρίσεις, συνεπώς κάθε άνθρωπος υπόκειται σε κανόνες δικαίου, που θεσπίζονται από τα αρμόδια όργανα και γενικά είναι φορέας εννόμων σχέσεων. Η γενική ικανότητα δικαίου είναι ανεξάρτητη από τη διάκριση του δικαίου σε δημόσιο και ιδιωτικό, καθώς το «πρόσωπο» - που είναι και ο φορέας της – δεν περιορίζεται σε ένα από τα δύο είδη δικαίου, αλλά συνδέεται στενά και με τα δύο.

Ο νομοθέτης μπορεί να θέσει περιορισμούς ως προς την κτήση ειδικών ικανοτήτων, εφόσον αυτοί δεν παραβιάζουν την αρχή της ισότητας και δεν τέτοια έκταση, ώστε να διατηρείται ο εννοιολογικός πυρήνας της γενικής ικανότητας δικαίου.

Τέλος, η γενική ικανότητα δικαίου είναι αναπαλλοτρίωτη και ανεκχώρητη, εφόσον είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ίδια την υπόσταση του ανθρώπου. Άλλωστε η όποια προσβολή της υπόστασης – σωματικής ή ηθικής του ανθρώπου αντίκειται στα χρηστά ήθη¹⁸.

---

¹⁸ Μανιτάκης, Υποκείμενον Συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981, σελ. 103 - 105

6. Φορείς της ικανότητας δικαίου

Κάθε πρόσωπο, φυσικό ή νομικό, ανεξαιρέτως ορίζεται από τη σύγχρονη έννομη τάξη ως φορέας της ικανότητας δικαίου. Με τον όρο «φυσικό πρόσωπο» νοούνται όλοι οι άνθρωποι, ημεδαποί, αλλοδαποί ή ανιθαγενείς. Από την άλλη πλευρά, στα νομικά πρόσωπα περιλαμβάνονται όσα μορφώματα έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα – όπως απαιτεί ο νόμος – αλλά σε κάποιες περιπτώσεις και κάποια, τα οποία δεν έχουν νομική προσωπικότητα (π.χ. βλ. ενώσεις προσώπων)¹⁹.

Η ικανότητα δικαίου εξειδικεύει την αξία του ανθρώπου η οποία είναι απαραβίαστη, όπως ορίζεται στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος. Ωστόσο, μέσω της διάταξης Α.Κ. 34 του Αστικού Κώδικα²⁰ επέρχεται περαιτέρω εξειδίκευση που αφορά στο ιδιωτικό δίκαιο, και τις έννομες σχέσεις, που αυτό διέπει.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μια σύντομη ιστορική αναδρομή σχετική με την κατοχύρωση της ικανότητας δικαίου. Κατ' αρχήν, πρέπει να αναφερθεί ότι η θέσπιση της έχει σημειωθεί εδώ και δύο αιώνες. Δεν ήταν πάντοτε αυτονόητη η κατοχύρωση της από την εκάστοτε έννομη τάξη.²¹ Πολύ περισσότερο για ομάδες ανθρώπων «προνομιούχες», με άλλα λόγια για ανθρώπους ευγενούς καταγωγής, επιφανούς κοινωνικής

¹⁹

²⁰ Α.Κ. 34: «Κάθε άνθρωπος έχει την ικανότητα να είναι υποκείμενος δικαιωμάτων και υποχρεώσεων», διάταξη του κοινού δικαίου που εξειδικεύει το απαραβίαστο της αξίας του ανθρώπου και στη συνέχεια την ικανότητα δικαίου

²¹ Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, 2002: ιστορικά η ανθρώπινη αξία πέρασε διάφορες φάσεις έως ότου καθιερωθεί ως καταστατική αρχή της έννομης τάξης. Συνεπώς η προστασία της δεν ήταν αυτονόητη, πολύ περισσότερο απόλυτη με δεσμευτική ενέργεια έναντι όλων. Κατ' επέκταση δεν θεμελιώνει δικαιώματα και αξιώσεις για όλους τους ανθρώπους. Σημαντική είναι εδώ η διάκριση του κ. Δημητρόπουλου για τη διάκριση μεταξύ ατομικιστικού και ανθρωπιστικού χαρακτήρα της έννομης τάξης. Είναι προφανές ότι σε χρονικές περιόδους, όπου κυριαρχούσε η ατομικιστική βάση, η ικανότητα δικαίου δεν ήταν κατοχυρωμένη για κάθε άνθρωπο.

τάξης κλπ. Είναι προφανές ότι τα όποια κριτήρια χρησιμοποιούνταν για την κατηγοριοποίηση αυτή των προσώπων ήταν καθαρά υποκειμενικά (χαρακτηριστικά παραδείγματα ανθρώπων που δεν θεωρούνταν πρόσωπα κατά το νόμο ήταν οι γυναίκες, τα παιδιά, οι έγχρωμοι, αλλά και ακόμη παλαιότερα οι δούλοι) και άρα με έντονη ροπή προς την αυθαιρεσία.

Η πρώτη σύλληψη της άποψης ότι ο άνθρωπος είναι «ικανός δικαίου», δηλαδή φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, αποδόθηκε στην κλασική σχολή του φυσικού δικαίου και εκφράστηκε πρώτη φορά κατά τον 18^ο αιώνα στις διακηρύξεις των δικαιωμάτων για τον άνθρωπο και τον πολίτη. Πιο πρόσφατα διατυπώθηκε στην Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων των ανθρώπων στις 10 Δεκεμβρίου 1948, η οποία ψηφίστηκε από τη γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών²².

Συγκεντρώνοντας, αποτελεί πλέον κοινό τόπο η καθιέρωση της ικανότητας δικαίου για κάθε φυσικό και νομικό πρόσωπο, που πληροί τις προϋποθέσεις, που θέτει η συνταγματική έννομη τάξη. Η καθιέρωση αυτή αποτελεί εξειδικευμένη έκφανση της θεμελιωδούς και συνταγματικά κατοχυρωμένης – ως καταστατικής αρχής της έννομης τάξης – αξίας του ανθρώπου.

---

²² Μανιτάκης, Υποκείμενον Συνταγματικών Δικαιωμάτων, 1981, σελ. 100

7. Φορείς της ικανότητας δικαίου ειδικότερα:

A. Φυσικά πρόσωπα

Τα φυσικά πρόσωπα – φορείς της ικανότητας δικαίου είναι οι ημεδαποί ή αλλοδαποί πολίτες, καθώς και οι ανιθαγενείς (τα οποία και θα αναλύσουμε παρακάτω).

Το ζήτημα που έχει ενδιαφέρον εν προκειμένω είναι πότε θα πρέπει να ξεκινά ο χρόνος κτήσης της ικανότητας δικαίου. Η κτήση της ικανότητας δικαίου συμπίπτει χρονικά με την αρχή του φυσικού προσώπου, το οποίο σύμφωνα με την Α.Κ. 35 «αρχίζει να υπάρχει μόλις αυτό γεννηθεί ζωντανό». Για να υπάρξει δηλαδή το πρόσωπο πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά τρεις προϋποθέσεις: **α)** Να υπάρξει τοκετός, **β)** να γεννηθεί ζωντανό – σύμφωνα με τους κανόνες της ιατρικής επιστήμης το κυοφορούμενο και **γ)** το νεογέννητο να έχει ανθρώπινη μορφή, δηλαδή να μην είναι έκτρωμα. Ως προς την τρίτη προϋπόθεση, η αντίθετη άποψη υποστηρίζει ότι για να υπάρξει φυσικό πρόσωπο, αρκεί να έχουμε ανθύπαρκτη ζωή· είναι, εν τέλει, αδιάφορο εάν το πρόσωπο είναι ή όχι βιώσιμο²³.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα είναι τι θα πρέπει να ισχύσει για τον κυοφορούμενο. Η ρύθμιση της Α.Κ. 35 θα έχει ανεπιεική αποτελέσματα για την «αστική προστασία των κυοφορούμενων»²⁴, εάν έλειπε η ρύθμιση της διάταξης του άρθρου 36 Α.Κ. Έτσι, ο nasciturus προστατεύεται και αποκτά τα όποια δικαιώματα, εφόσον γεννηθεί ζωντανός. Καθιερώνεται, με τον τρόπο αυτό, ένα

²³ Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ. 114: «ορθότερο είναι πάντως, εν όψει των συνταγματικών διατάξεων για το σεβασμό της αξίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.) και την προστασία της ανθρώπινης ζωής και της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.), για να γίνει δεκτό ότι ο,τιδήποτε κατάγεται από άνθρωπο θεωρείται άνθρωπος, παρά την οποιαδήποτε ελαττωματική διάπλαση και τις τυχόν αποκλίσεις από τον κοινό τύπο».

²⁴ Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 114

πλάσμα δικαίου, που περιλαμβάνει νομική αίρεση (condition juris) ώστε η κτήση των δικαιωμάτων να παραμένει μετέωρη έως ότου πληρωθεί ή ματαιωθεί οριστικά.

Όσον αφορά την παύση της ικανότητας δικαίου, αυτή επέρχεται με το θάνατο του φυσικού προσώπου ή η – λόγω πλήρωσης των συγκεκριμένων προϋποθέσεων που τίθενται – κήρυξη σε αφάνεια κάποιου προσώπου.²⁵

Η ικανότητα ενός ανθρώπου να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων δεν προϋποθέτει κατ' αρχήν κάποιοι κατώτατο όριο ηλικίας ή βαθμό πνευματικής ωριμότητας, αλλά αναγνωρίζεται σε όλους ανεξαιρέτως – ενήλικες και ανηλίκους.

Παρά τα μόλις παραπάνω εκτεθέντα το Σύνταγμα περιλαμβάνει μια σειρά περιορισμών που αφορούν την κτήση και άσκηση κάποιων συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων – που συγκεκριμενοποιούν τη γενικά διατυπωμένη ικανότητα δικαίου.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις οριοθετήσεων είναι οι παρακάτω αναφερόμενες:²⁶

● Τα πολιτικά δικαιώματα ασκούνται εφόσον συμπληρωθούν τα 18 χρόνια, ως κατώτατο όριο ηλικίας σύμφωνα με το άρθρο 51 παρ. 3, εδ. β, το άρθρο 55 παρ. 1 και το άρθρο 81 παρ. 2 Συντ.

● Ορισμένα δικαιώματα από τον κοινωνικό χώρο δεν αποδίδονται σε όλους τους πολίτες, αλλά σε όσους έχουν

---

²⁵ Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 118: «ο θάνατος αποτελεί τον μοναδικό λόγο τέλους του φυσικού προσώπου», «ο θάνατος κρίνεται με βάση τα διδάγματα της ιατρικής επιστήμης» «Σήμερα η μάλλον κρατούσα άποψη δέχεται ότι ο θάνατος επέρχεται με την παύση των εγκεφαλικών λειτουργιών».

²⁶ Βλ. Ράϊκος Αθ., Συνταγματικό δίκαιο, 2002, σελ. 129

συμπληρώσει ένα κατώτατο όριο ηλικίας (όπως έχει οριστεί από το Σύνταγμα ή από επιμέρους νόμους). Παραδείγματα τέτοιων κατηγοριών πολιτών είναι οι ανάπηροι, οι άρρωστοι, οι μητέρες, οι χήρες, τα ορφανά κλπ. (βλ. άρθρο 21 Συντ.).

● Επίσης, ενήλικες ή ανήλικοι, κάποια πρόσωπα, αποκλείονται από την άσκηση συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων λόγω μη πλήρωσης των απαραίτητων προϋποθέσεων που έχουν τεθεί. Έτσι οι αναλφάβητοι αδυνατούν να ασκήσουν το δικμ υποβολής αναφορών (άρθρο 10 παρ. 1 Συντ.), ενώ οι παράλυτοι δεν δύνανται να λαμβάνουν μέρος σε δημόσιες συναθροίσεις (άρθρο 11 Συντ.).

● Τέλος, κατά τα άρθρα 23 παρ. 2, εδ. β και 29 παρ. 3 Συντ. περιορίζονται οι δικαστικοί λειτουργοί και οι υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας. Δεν μπορούν να ασκήσουν το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα στην απεργία, καθώς και να εκφράσουν τα πολιτικές πεποιθήσεις τους υπέρ ή κατά κάποιου πολιτικού κόμματος.

i. Η συνταγματική κατοχύρωση για τους ημεδαπούς πολίτες

Στο σημείο αυτό, ενός κράτους θεωρείται αυτός ο οποίος έχει γεννηθεί με την ιθαγένεια του κράτους αυτού ή αυτός που εκ των υστέρων απέκτησε τηρώντας όλες τις προϋποθέσεις που έτασσε ο νόμος. Έλληνας πολίτης (ή ημεδαπός) θεωρείται και κάποιος που έχει περισσότερες από μια ιθαγένειες (μεταξύ των οποίων και η ελληνική). Και οι ομογενείς είναι Έλληνες πολίτες.²⁷

Οι ημεδαποί είναι πολίτες στους οποίους αναγνωρίζονται όλα τα δικαιώματα ανεξαιρέτως. Είναι φορείς της γενικής

---

²⁷ Δημητρόπουλος Α.Γ., Γενική Συνταγματική Θεωρία, 2002, σελ. 77

ικανότητας δικαίου και συνεπώς όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων.²⁸

Παρ' όλα αυτά υπάρχουν συνταγματικά δικαιώματα και αρχές, οι οποίες κατοχυρώνονται ρητά μόνο υπέρ των Ελλήνων πολιτών. Πρόκειται για δικαιώματα τα οποία συνδέονται στενά με την πολιτική ζωή της χώρας, καθώς και με την κοινωνικοπολιτική και οικονομική εξέλιξη της.²⁹ Έτσι η αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ.1 και 2 Συντ.), πιο συγκεκριμένα το δικαίωμα για ίση μεταχείριση (άρθρο 4, παρ. 2 Συντ.) ή το δκμ για ίσες προσβάσεις στις δημόσιες λειτουργίες (άρθρο 4, παρ. 4 Συντ.), το δικαίωμα αναθροίσεως και συνεταιρισμού (άρθρα 11 και 12 Συντ.), καθώς και το δικαίωμα ελεύθερης διακίνησης (είσοδος – έξοδος) στη χώρα (άρθρο 5 παρ. 5 Συντ.) κατοχυρώνονται ρητώς υπέρ των Ελλήνων Πολιτών. Τα παραπάνω αναφερθέντα ανήκαν στην ομάδα των πολιτικών δικαιωμάτων του Ελληνικού Συντάγματος και αφορούν και αναγνωρίζονται αποκλειστικά υπέρ των Ελλήνων πολιτών.

Άμεση συνέπεια αυτής της διάκρισης του Συντάγματος υπέρ των ημεδαπών πολιτών είναι και κάποια άλλα συνταγματικά αναγνωρισμένα δικαιώματα να αναφέρονται στους «Έλληνες Πολίτες», καθώς η λειτουργία που υπηρετούν είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την πολιτική ζωή της χώρας. Τα δικαιώματα για τα οποία γίνεται λόγος είναι τα εξής:

■ Δικαίωμα κατάληψης δημοσίων αξιωμάτων (άρθρο 4 παρ. 4 Συντ.).

---

²⁸ Τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι τα ατομικά δικαιώματα, που κατοχυρώνονται ως ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα κατοχυρώνονται ως δικαιώματα του πολίτη. Κριτήριο γι' αυτή τη διάκριση είναι ο φορέας των δικαιωμάτων. βλ. Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό δίκαιο, σελ. 125

²⁹ Κ.Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σελ. 51

■ Δικαίωμα ίδρυσης πολιτικών κομμάτων (άρθρο 29 παρ. 1 Συντ.).

■ Δικαίωμα της εκλογής (άρθρο 51 παρ. 3 εδ. α').

■ Δικαίωμα της εκλογιμότητας των πολιτών ως βουλευτών (άρθρο 55 παρ. 1 Συντ.).

■ Δικαίωμα του διορισμού των πολιτών ως Υπουργών ή Υφυπουργών (άρθρο 81 παρ. 2 Συντ.).

■ **Ειδικότερα για την αρχή της ισότητας (Σ4)**

Όπως προαναφέρθηκε, το Σύνταγμα μας κατοχυρώνει την αρχή της ισότητας και ταυτόχρονα καθιερώνει θεμελιώδες δικαίωμα³⁰. Στο άρθρο 4 του Συντάγματος ο Συντακτικός νομοθέτης προβαίνει σε μια αντικειμενική καθιέρωση της αρχής της ισότητας, χωρίς το γεγονός αυτό να σημαίνει ότι από τη συγκεκριμένη διατύπωση δεν απορρέουν ατομικά δικαιώματα που αναγνωρίζονται σε οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο. Άλλωστε δεν υπάρχει έκφανση του δικαίου ή ακόμα και της καθημερινής ζωής όπου η ισότητα να μην εμφανίζεται με κάποια μορφή³¹. Σε οποιοδήποτε κλάδο του δικαίου μπορεί να τεθεί – ανά πάσα στιγμή – θέμα εφαρμογής της αρχής της ισότητας.

Σύμφωνα με τη διάταξη του Συντάγματος (άρθρο 4 Συντ.) φορείς του δικαιώματος της ισότητας κατ' αρχήν είναι οι «Έλληνες πολίτες». Μόνο οι «Έλληνες πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου». Ωστόσο εδώ είναι σημαντικό να τονιστεί πως το Σύνταγμα δεν προβαίνει σε κανενός είδους διάκριση λόγω ιθαγένειας. Η αρχή της ισότητας έχει πανανθρώπινο χαρακτήρα. Ο

---

³⁰ Δημητρόπουλος Α.Γ., Γενικά Συνταγματικά δικαιώματα

³¹ Δημητρόπουλος, ό.π., σελ. 19: «Η αρχή της ισότητας αποτελεί τη θεμελιώδη συνταγματική αρχή, η οποία διέχεται στη συνολική έννομη τάξη και εμφανίζεται με ειδικότερες μορφές σε όλες τις περιοχές του δικαίου».

λόγος που δικαιολογεί την «παραδρομή αυτή του συντακτικού νομοθέτη και αναφέρει για ισότητα μεταξύ Ελλήνων Πολιτών είναι ο εξής: Η θεμελιώδης αρχή της ισότητας αν και έτυχε της αναγνώρισης του πανανθρώπινου χαρακτήρα της πολύ νωρίς κατέστη «εργαλείο» των «εθνικών εξάρσεων» αναταραχών³² του προηγούμενου αιώνα, γι' αυτό και διατυπώθηκε στα Συντάγματα ως «Ισότητα πολιτών». Κατά τα άλλα και επί της ουσίας, το Σύνταγμά μας ουδεμία ανεπίτρεπτη διάκριση περιέχει. Κάτι τέτοιο άλλωστε δεν θα ήταν δυνατό να υφίσταται, θα αντιτασσόταν διάταξη του Συντάγματος στο ίδιο το Σύνταγμα, πράγμα άτοπο.

Παρακάτω θα αναπτυχθεί το ζήτημα της επέκτασης της αρχής της ισότητας και στα νομικά πρόσωπα.

Προχωρώντας στα κοινωνικά δικαιώματα, παρατηρούμε ότι δεν αναφέρονται ρητά στο Σύνταγμα οι φορείς του. Δεν γίνεται δηλαδή λόγος για «Έλληνες Πολίτες», όπως επισημάνθηκε για τα πολιτικά δικαιώματα. Συνήθως, βάσει της αρχής «in dubio pro liberarte»³³, φορέας των κοινωνικών δικαιωμάτων μπορεί να είναι οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο.

Τα δικαιώματα του κοινωνικού χώρου βρίσκονται σε άρρηκτη σύνδεση με την υπόσταση του ατόμου. Τα κοινωνικά δικαιώματα απορρέουν από την κοινωνική διάσταση, η οποία σε συνδυασμό με τη σωματική (φυσική) και πνευματική διάσταση «δημιουργούν», συγκροτούν την ανθρώπινη φύση. Όπως γίνεται αντιληπτό – από τα μόλις παραπάνω αναφερθέντα – τα κοινωνικά δικαιώματα δεν μπορούν να καταχωρούνται για μια κατηγορία ή έστω ορισμένο αριθμό ομάδων ατόμων. Εφόσον η κοινωνική

---

³² Δημητρόπουλος Α.Γ., ό.π., σελ. 26

³³ Κ.Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σελ. 51

διάσταση του ατόμου σε συνδυασμό με τη φυσική και πνευματική διάσταση συγκροτούν τον «άνθρωπο» και πραγματώνουν την ανθρώπινη αξία, θα ήταν παράλογο τα δικαιώματα του κοινωνικού χώρου να μην κατοχυρώνονται για όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους³⁴.

Παρά τη μη ρητή αναφορά, ωστόσο, των φορέων, των κοινωνικών δικαιωμάτων υπάρχουν δύο εξαιρέσεις μέσα στο Ελληνικό Διάταγμα, οι οποίες επιτάσσουν στο Ελληνικό Κράτος να μεριμνά μόνο για την πραγμάτωση και ικανοποίηση του δικαιώματος της υγείας και της εργασίας μόνο όσον αφορά τους Έλληνες πολίτες. Πιο αναλυτικά:

● Παρά τη μη ρητή αναφορά, ωστόσο, των φορέων, των κοινωνικών δικαιωμάτων υπάρχουν δύο εξαιρέσεις μέσα στο Ελληνικό Σύνταγμα, οι οποίες επιτάσσουν στο Ελληνικό Κράτος να μεριμνά μόνο για την πραγμάτωση και ικανοποίηση του δικαιώματος της υγείας και της εργασίας μόνο όσον αφορά τους Έλληνες πολίτες. Πιο αναλυτικά:

● Στο άρθρο 21 παρ. 3 Συντ. αναφέρει: «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών».

● Στο άρθρο 22 παρ. 1 Συντ. αναφέρει: «Η εργασία αποτελεί δικαίωμα ..... απασχόλησης όλων των πολιτών.».

Στην πρώτη περίπτωση ο όρος «πολίτης» με ερμηνεία της διάταξης σύμφωνα με το σκοπό του συντακτικού νομοθέτη (τεχνολογική ερμηνεία), ο όρος «πολίτες» φαίνεται πως τυχαία χρησιμοποιήθηκε. Θα ήταν τουλάχιστον παράλογο να μην προστατεύει το δικαίωμα στην υγεία των αλλοδαπών που διαμένουν στην Ελλάδα.

---

³⁴ Δημητρόπουλος Α.Γ., ό.π., σελ. 51 επ.

Σε κάθε άλλη περίπτωση – εκτός από την τυχαία χρήση του όρου – η εν λόγω διάταξη θα συνιστούσε κατάφωρη παραβίαση του δικαιώματος του ανθρώπου στη ζωή και κατ' επέκταση καταπάτησης της ανθρώπινης αξίας (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.), της καταστατικής αρχής της έννομης τάξης.

Από την άλλη πλευρά, στη δεύτερη περίπτωση, ο συντακτικός νομοθέτης «συνειδητά» επέλεξε τη χρήση του όρου «Έλληνες πολίτες». Μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι εάν ο νομοθέτης κατοχύρωνε το δικαίωμα στην εργασία και για τους αλλοδαπούς, θα προέβαινε σε μια ιδιαίτερος επιβαρυντική για το κράτος κατοχύρωση και εν τέλει υποχρέωση του Κράτους έναντι φυσικών προσώπων που δεν συνεισφέρουν στα δημόσια βάρη³⁵.

Παρά ταύτα, και οι αλλοδαποί, που εργάζονται και διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα, τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης ως προς την αμοιβή (ο όρος «εργαζόμενοι» στο άρθρο 22 παρ. 1 εδ. β' Συντ.) οδηγεί στο συμπέρασμα ότι περιλαμβάνονται όλα ανεξαιρέτως τα φυσικά πρόσωπα, που εργάζονται νομίμως³⁶.

ii. Η αντιμετώπιση των αλλοδαπών και των ανιθαγενών από το Ελληνικό Σύνταγμα.

Πριν από οποιαδήποτε ανάλυση για την αντιμετώπιση του Ελληνικού Συντάγματος έναντι των αλλοδαπών και των ανιθαγενών, θα πρέπει να ορίσουμε τι είναι αλλοδαπός πολίτης ή ανιθαγενής.

Αλλοδαπός είναι ο πολίτης που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια, έχει όμως την ιθαγένεια κάποιας ξένης χώρας.

---

³⁵ Εξ' αντιδιαστολής χρησιμοποιείται εδώ το άρθρο 4, παρ. 5 Συντ. σύμφωνα με το οποίο: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν αδιακρίτως στα δημόσια βάρη αναλόγως των δυνάμεών τους».

³⁶ Βλ. άρθρο 22§1 Συντ.

Ανιθαγενείς είναι πολίτες που δεν έχουν καμία ιθαγένεια. Στους αλλοδαπούς πολίτες περιλαμβάνονται και οι ομογενείς, δηλαδή κάτοικοι του εξωτερικού που είναι ελληνικής εθνικότητας, καθώς επίσης και όσοι είναι αλλοδαποί και έχουν την ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι κοινοτικοί αλλοδαποί³⁷.

Οι ανιθαγενείς και οι αλλοδαποί πολίτες προστατεύονται από το Ελληνικό Σύνταγμα όχι όμως σε όλα τα επίπεδα.

❖ **Τα ατομικά δικαιώματα**, τα οποία αναφέρονται στην ίδια την υπόσταση του ανθρώπου – φυσικού προσώπου, στη φυσική (σωματική και πνευματική) υπόστασή του. Η κατηγορία αυτή των συνταγματικών δικαιωμάτων, καθώς είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την αξία του ανθρώπου, την υπέρτατη αρχή της ανθρώπινης αξίας δεν θα μπορούσε παρά να κατοχυρώνεται για όλα τα φυσικά πρόσωπα ανεξαιρέτως. Οποιαδήποτε διάκριση εν προκειμένω λόγω διαφορετικής ιθαγένειας θα παραβίαζε κατάφωρα την καταστατική αρχή της έννομης τάξης (άρθρο 2§1 Συντ.). Συνεπώς, το Σύνταγμα μας κατοχυρώνει τα ατομικά δικαιώματα και υπέρ των αλλοδαπών πολιτών και υπέρ των ανιθαγενών. Κάτι τέτοιο φαίνεται ξεκάθαρα ακόμα και από τη διατύπωση, που χρησιμοποιεί ο συντακτικός νομοθέτης, προκειμένου να αποδώσει τα θεμελιώδη, ανθρώπινα δικαιώματα και σε αλλοδαπούς πολίτες ή σε ανιθαγενείς³⁸.

Σε κάθε περίπτωση υπάρχουν και εξαιρέσεις της γενικότερης και επικρατούσας πρακτικής. Υπάρχουν και παραδείγματα διατάξεων του Συντάγματος στις οποίες γίνεται χρήση του όρου

---

³⁷ Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 103

³⁸ Άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.: «έκαστος», άρθρο 17 παρ. 2 Συντ.: «ουδείς», άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.: «πάντες», ή αποφεύγεται η χρήση (από το συντακτικό νομοθέτη) του υποκειμένου: «Η ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη» (βλ. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 105).

«Έλληνες», χωρίς ωστόσο να υπάρχει πρόθεση αποκλεισμού των αλλοδαπών από τα αντίστοιχα δικαιώματα. Σε τέτοιες αμφισβητούμενες περιπτώσεις έρχεται ο κοινός νομοθέτης να δώσει λύση, εφόσον κάτι τέτοιο είναι επιτρεπτό από το Σύνταγμα. Στο σημείο αυτό, δεν πρέπει να αγνοήσουμε ότι, κάποιες φορές συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή ο κοινός νομοθέτης δύναται να καταργήσει την όποια θεμελίωση υπέρ αλλοδαπών ή ανιθαγενών υπάρχει στο Σύνταγμα³⁹.

❖ **Τα κοινωνικά δικαιώματα**, τα οποία βασίζονται στην κοινωνική υπόσταση του ανθρώπου, μια άλλη διαφορετική διάσταση των φυσικών προσώπων, είναι εξίσου εξέχουσας σημασίας, για παράδειγμα τα της υγείας. Δικαιώματα και στο περιβάλλον δεν θα μπορούσαν παρά να είναι ιδιαίτερος σημαντικά για τους ανθρώπους. Στο Σύνταγμα δεν υπάρχει ρητή αναφορά για τους φορείς των κοινωνικών δικαιωμάτων. Επομένως βάσει του τεκμηρίου *in dubio pro libertate*, τα κοινωνικά δικαιώματα κατοχυρώνονται υπέρ όλων ανεξαιρέτως των ανθρώπων άνευ διακρίσεων.

❖ Τέλος, σε ό,τι αφορά **τα πολιτικά δικαιώματα**, αυτά επιφυλάσσονται κυρίως για τους Έλληνες πολίτες, καθώς και το ίδιο το Σύνταγμα αναφέρει ως φορείς του, τους «Έλληνες πολίτες». Πρόκειται για συνταγματικά δικαιώματα που ρυθμίζουν και προσδιορίζουν τον πολιτικό βίο της χώρας, γι' αυτό και κατοχυρώνονται υπέρ των ημεδαπών πολιτών.

Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι υπάρχουν και κάποια πολιτικά δικαιώματα, τα οποία αναγνωρίζονται και στους αλλοδαπούς, αλλά και στους ανιθαγενείς. Πρόκειται για τα

---

³⁹ Χρυσόγονος, ό.π., σελ. 51

παρακάτω άλλοτε ενεργητικά, άλλοτε ενεργητικά και παθητικά – δικαιώματα του πολιτικού χώρου:

◆ Το γενικό πολιτικό δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.

◆ Το ενεργητικό και παθητικό δικαίωμα συμμετοχής στις εκλογές των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης που προβλέπεται στο άρθρο 102, παρ. 2, εδ. β' του Συντ.

◆ Το δικαίωμα συμμετοχής σε δημοψήφισμα, όπως αναγνωρίζεται στο άρθρο 44 παρ. 2 Συντ.

◆ Τέλος, το δικαίωμα συμμετοχής ως ενόρκου σε ποινική δίκη, σύμφωνα με το άρθρο 97, παρ. 1 Συντ⁴⁰.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφέρουμε ότι στο Ελληνικό Σύνταγμα υπάρχουν πολιτικά δικαιώματα, των οποίων φορείς είναι αποκλειστικοί και μόνο οι αλλοδαποί πολίτες ή οι ανιθαγενείς. Πρόκειται για «τα ατομικά δικαιώματα των αλλοδαπών», και πιο συγκεκριμένα για το δικαίωμα κάθε αλλοδαπού να μην εκδοθεί στη χώρα της ιθαγένειάς του στις περιπτώσεις που διώκεται για την ελευθερία της δράσης του (η οποία μπορεί να αφορά τη διαφύλαξη της προσωπικής ελευθερίας του ή τη διατήρηση ενός ακέραιου δημοκρατικού πολιτεύματος)⁴¹.

Συγκεφαλαιώνοντας, λαμβάνοντας υπόψη τρίμερη διάκριση των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων σε ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά παρατηρούμε ότι τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα θεσπίζονται ανεξαιρέτως υπέρ όλων των ανθρώπων, είτε για τα πολιτικά ισχύουν ειδικές, συγκεκριμένες

---

⁴⁰ Ράϊκος, ό.π., σελ. 126

⁴¹ Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 110

περιπτώσεις κατοχύρωσής τους είτε υπέρ μόνο ημεδαπών πολιτών, είτε υπέρ μόνο αλλοδαπών πολιτών και υπέρ των δύο ομάδων.

Η διαφοροποίηση αυτή που αναφέρεται, οφείλεται στην έξαρση των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων, στη μετέπειτα δημιουργία εθνικών κρατών που τόνωσε το εθνικό αίσθημα και εν τέλει οδήγησε στον περιορισμό του εύρους κατοχύρωσης όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων υπέρ όλων των ανθρώπων. Τα θεμελιώδη δικαιώματα έπαψαν να είναι πανανθρώπινα και οικουμενικά (όπως συνέβαινε στα φιλελεύθερα κράτη)⁴².

B. Νομικά πρόσωπα

i. Η θεμελίωση της ικανότητας δικαίου των νομικών προσώπων στο Σύνταγμα

Στο Σύνταγμά μας εκτός από τα φυσικά πρόσωπα, απονέμεται η γενική ικανότητα δικαίου (ή διαφορετικά η «δικαιοκτητική ικανότητα») και στα νομικά πρόσωπα, αλλά και στις ενώσεις προσώπων, στα σύνολα περιουσίας, καθώς και στις επιχειρήσεις – αν και τα τελευταία δεν διαθέτουν νομική προσωπικότητα.

Αυτό που εν προκειμένω έχει μεγαλύτερη σημασία είναι ότι τη γενική ικανότητα δικαίου στα νομικά πρόσωπα απονέμει το Δίκαιο, προκειμένου να συμβαδίζει με τις συντελούμενες – σε όλα τα επίπεδα – εξελίξεις. Αντίθετα - σε ό,τι αφορά τα φυσικά πρόσωπα – η ιδιότητα του προσώπου έχει απονεμηθεί από την ίδια τη Φύση.

Στην περίπτωση των νομικών προσώπων, το Σύνταγμα δεν απονέμει την ιδιότητα του προσώπου ρητά – *expressis verbis* -. Η ικανότητα των νομικών προσώπων και ενώσεων να είναι

---

⁴² Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 104

υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων αναγνωρίζεται στη διάταξη του άρθρου 61, παρ. 2 του Αστικού Κώδικα. Ωστόσο, κατόπιν ερμηνείας του Συντάγματος συνάγεται η αναγνώριση των νομικών προσώπων ως φορέων των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων. Μια πιθανή τροποποίηση ή αναθεώρηση των διατάξεων του Συντάγματος θα μπορούσε να οδηγήσει στη ρητή κατοχύρωση των παραπάνω αναφερομένων⁴³.

ii. Οι λόγοι που οδήγησαν στην «απόδοση» της ικανότητας δικαίου και στα νομικά πρόσωπα.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, αν και το Σύνταγμα δεν κατοχύρωσε ακόμη ρητά την επέκταση της ικανότητας δικαίου στα νομικά πρόσωπα και στις ενώσεις χωρίς νομική προσωπικότητα, η συνταγματική διεύρυνση των δικαιωμάτων προς αυτά είναι πλέον μια πραγματικότητα.

Οι αλλαγές που συντελέστηκαν στο πεδίο αυτό δικαιολογούνται από την εξέλιξη που υπέστησαν οι κοινωνικές δομές, αλλά και από μια σειρά οικονομικών, τεχνολογικών, πολιτικών και κοινωνικών διαφοροποιήσεων. Πρόκειται για αλλαγές, εξελίξεις και διαφοροποιήσεις, οι οποίες προήλθαν από την οργανωμένη κοινή δράση των ατόμων που λειτουργούσαν ως μέλος μιας ομάδας (βλ. νομικά πρόσωπα και ενώσεις προσώπων), όχι μεμονωμένα. Μια ενδεχόμενη αδιαφορία του Συντάγματος για την κατοχύρωση – έστω και μη ρητά – των συνταγματικών δικαιωμάτων στα νομικά πρόσωπα και στις ενώσεις προσώπων θα ήταν εκτός πραγματικότητας, αφού θα απέκλεισε από την συνταγματική προστασία ένα μεγάλο και σημαντικό τμήμα της ανθρώπινης κοινωνίας και δραστηριότητας.

---

⁴³ Μανιτάκης, ό.π., σελ. 117

iii. Η έκταση προστασίας των δικαιωμάτων των νομικών προσώπων από το Σύνταγμα.

Παρόλο που το Σύνταγμα – έως και σήμερα – δεν κατοχύρωσε τη γενική ικανότητα δικαίου για τα νομικά πρόσωπα, είναι πλέον γεγονός ότι υπάρχουν συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα τα οποία αναγνωρίζονται και στα νομικά πρόσωπα αλλά και στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα⁴⁴.

Το είδος των συνταγματικών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται για τα νομικά πρόσωπα διαφέρει ανάλογα με τη θεωρία διάκρισης, που λαμβάνουμε υπόψη. Έτσι, ακολουθώντας την παραδοσιακή θεωρία τα δικαιώματα των οποίων φορείς είναι και τα νομικά πρόσωπα είναι τα ατομικά και τα κοινωνικά, ενώ κατά τη σύγχρονη θεωρία διάκρισης, τα οικονομικά δικαιώματα και ορισμένα του λεγόμενου κοινωνικού χώρου. Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να «αποδοθεί» ένα συνταγματικό δικαίωμα σε κάποιο νομικό πρόσωπο ή ένωση προσώπων θα πρέπει αυτό να προσιδιάζει στη φύση, λειτουργία, σκοπό του φορέα του. Με βάση τα κριτήρια αυτά μια σειρά συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα «προστατεύουν» νομικά πρόσωπα και ενώσεις.

Περαιτέρω γίνεται αναλυτικότερα καταγραφή των θεμελιωδών αυτών δικαιωμάτων:

◆ Η οικονομική ελευθερία και η προστασία της ιδιοκτησίας, όπως προβλέπονται στο άρθρο 17, παρ. 2 του Συντάγματος.

◆ Η αρχή του «φυσικού δικαστή» του άρθρου 8 του Συντάγματος.

---

⁴⁴ Μανιτάκης, ό.π., σελ. 115

◆ Το δικαίωμα παροχής εννόμου προστασίας του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος⁴⁵.

◆ Το άσυλο της κατοικίας όπως προστατεύεται από το άρθρο 9 του Συντάγματος.

◆ Η ελευθερία του τύπου που προβλέπεται στο άρθρο 14 του Συντάγματος.

◆ Η ελεύθερη διακίνηση όπως διατυπώνεται στο άρθρο του Συντάγματος 5, παρ. 5

◆ Το απόρρητο των επιστολών και της επικοινωνίας που αναγνωρίζονται στο άρθρο 19 του Συντάγματος.

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά ως πολιτικά δικαιώματα (δικαίωμα συγκρότησης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα, αναγνώριση πολιτικών ελευθεριών, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 29 Συντ. του Συντάγματος), το Σύνταγμα αναγνωρίζει ως φορέα τους τόσο τα νομικά πρόσωπα, όσο και τις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα.

Προκειμένου για τα δικαιώματα που στο Σύνταγμα δεν αναφέρεται ρητά ο φορέας τους⁴⁶, βάσει του τεκμηρίου *in dubio pro libertate*, συμπεραίνουμε ότι και τα νομικά πρόσωπα προστατεύονται από αυτά.

Επίσης, εδώ αξίζει να αναφερθεί ότι στο άρθρο 23 παρ. 2 εδ. α' του Συντάγματος καθιερώνεται ρητώς – *expressis verbis* – ότι το δικαίωμα στην απεργία μπορεί να ασκηθεί συλλογικά από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις. Παρόλα αυτά ο

---

⁴⁵ Χρυσόγονος, ό.π., σελ. 52

⁴⁶ Βλ. ακαδημαϊκή ελευθερία, ελευθερία της γνώμης, της τέχνης και της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας, όπως αυτά κατοχυρώνονται σε άρθρα 16 του Συντάγματος

νόμος – κατόπιν συνταγματικής επιταγής δύναται να ορίσει κάποια ατομικά δικαιώματα υπέρ των νομικών προσώπων.^{47,48}

iv. Το δικαίωμα της τιμής σε σχέση με τα νομικά πρόσωπα.

Εκτός από τα ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται και υπέρ των νομικών προσώπων (*in dubio pro libertate*), στα τελευταία θα πρέπει να θεωρηθούν ως φορείς και του δικαιώματος της τιμής. Στην άποψη αυτή συνηγορεί το γεγονός ότι σε ένα άλλο νομοθέτημα, στον Ποινικό Κώδικα προστατεύεται η ανώνυμη εταιρία από τη δυσφήμιση.^{49,50}

v. Τα άρθρα 2, παρ. 1 και 5 παρ. 2 του Συντ. σε σχέση με τα νομικά πρόσωπα.

Τα νομικά πρόσωπα, καθώς και οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δεν είναι φορείς των δικαιωμάτων που απορρέουν και σχετίζονται άμεσα με τα άρθρα 2, παρ. 1 και 5, παρ. 1-2 του Συντάγματος. Έτσι, δεν αναγνωρίζονται ως φορείς της προσωπικής ελευθερίας, ούτε μπορούν να αξιώσουν την καθιέρωση υπέρ αυτών δικαιωμάτων για την προστασία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της αξιοπρέπειας και της προσωπικής ασφάλειας.

Ένας τέτοιος «αποκλεισμός» των νομικών προσώπων και των ενώσεων προσώπων από τα παραπάνω αναφερθέντα δικαιώματα είναι απολύτως δικαιολογημένος, καθώς πρόκειται για δικαιώματα, τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το άνθρωπο και την αξία του, και δεν θα μπορούσαν να προσιδιάζουν σε απλά νομικά μορφώματα (νομικά πρόσωπα κλπ) τα οποία

---

⁴⁷ Βλ. άρθρο 1 Ν.Δ. 796/1970 για το δικαίωμα υποβολής αναφορών και άρθρα 2-3, Ν.Δ. 794/1970

⁴⁸ Ράϊκος, ό.π., σελ. 135

⁴⁹ Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 96

⁵⁰ Βλ. τη διάταξη του άρθρου ..... του Ποινικού Κώδικα

δημιουργήθηκαν για την εξυπηρέτηση, διευκόλυνση και εξέλιξη της ανθρώπινης δραστηριότητας και των κοινωνικών δομών.

vi. Νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου: διαφέρουν ως προς την προστασία τους από τα ατομικά δικαιώματα;

Όσα παραπάνω αναλύσαμε, αφορούσαν τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Τα ατομικά δικαιώματα, με άλλα λόγια, αναγνωρίζονται υπέρ των νομικών προσώπων (και οποιωνδήποτε άλλων ενώσεων που έχουν κάποια νομική υπόσταση) που έχουν οργανωθεί με βάση το ιδιωτικό δίκαιο.

Το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι αν τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και κατ' επέκταση η ίδια η κρατική εξουσία μπορεί να επικαλείται τα θεμελιώδη δικαιώματα έναντι άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το ερώτημα αυτό, πρέπει να διακρίνουμε τις πράξεις της κρατικής δραστηριότητας σε πράξεις δημόσιας εξουσίας και σε πράξεις διαχειριστικές – οι οποίες αφορούν κυρίως στη διαχείριση της κρατικής περιουσίας και συντελούνται με βάση τους κανόνες ιδιωτικού δικαίου. Συνεπώς:

Όσον αφορά τις πράξεις δημόσιας εξουσίας, οι οποίες διενεργούνται από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, θα αποτελούσε αντίφαση και διάσπαση της ενότητας της έννομης τάξης δηλ. θα σήμαινε αναγνώριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων της εξουσίας κατά της εξουσίας. Όσον αφορά, τις πράξεις διαχείρισης σε αυτές το κράτος δρα ως *fiscus* κατά τους κανόνες του ιδιωτικού δικαίου. Στο βαθμό που η έννομη τάξη αναγνωρίζει σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου – σε φορείς δηλαδή δημόσιας εξουσίας – την δυνατότητα να ενεργεί ανεξάρτητα από την κρατική εξουσία οφείλουμε να δεχτούμε ότι η επίκληση των

θεμελιωδών δικαιωμάτων από φορείς δημόσιας εξουσίας που δρουν, ωστόσο, σα να ήταν υποκείμενα ιδιωτικών συναλλαγών ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, πρέπει να θεωρείται επιτρεπτή. Η φύσης τους, εν προκειμένω, συμβιβάζεται με μια τέτοια εξαίρεση⁵¹.

Όπως γίνεται φανερό το κράτος, ως ο κύριος αποδέκτης υποχρεώσεων που απορρέουν από τα θεμελιώδη δικαιώματα (ή από τη γενική ικανότητα δικαίου) δεν μπορεί να είναι και φορέας αυτών. Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στρέφεται εναντίον του⁵².

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν δύο και μόνο περιπτώσεις, όπου το Σύνταγμα αναγνωρίζει την δημόσια εξουσία ως φορέα θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αυτές είναι οι εξής:

α) Η πλήρης αυτοδιοίκηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων – αν και είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου – κατά το άρθρο 16 παρ. 5 Συντ. και κατά το άρθρο 17 Συντ., που αναφέρεται, στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας⁵³.

β) Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης απολαμβάνουν την προστασία του άρθρου 102, παρ. 2 Συντ. για το δικαίωμα της διοικητικής αυτοτέλειας και του άρθρου 17 Συντ. για το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.

---

⁵¹ Α. Ράϊκος, σελ. 127 κ.ε. και τη σχετική απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ομοσπονδίας Γερμανίας στον τ. 22, σελ. 362 κ.ε.

⁵² Μανιτάκης, ό.π., σελ. 115

⁵³ Αυτοδιοίκηση ανωτάτων σχολών Ολ. 1899/1952. Η Συνταγματική προστασία της ιδιωτικής εκπαίδευσης από το Σύνταγμα του 1975 ΣτΕ Ολ. 2372/1988.

8. Η λήξη και η αρχή του αναπαλλοτριώτου για την ικανότητα δικαίου.

i. Η λήξη της ικανότητας δικαίου για τα φυσικά πρόσωπα επέρχεται με το θάνατο⁵⁴. Η απώλεια της ικανότητας δικαίου αποτελεί λογική συνέπεια της μη ύπαρξης πλέον του φυσικού προσώπου. Ο τεθνεώς δεν έχει πια την ιδιότητα του προσώπου, συνεπώς δεν μπορεί να είναι φορέας της ικανότητας δικαίου. Κάτι τέτοιο θα ήταν άνευ νοήματος.

Όσον αφορά στα νομικά πρόσωπα, η απώλεια της ικανότητας δικαίου επέρχεται με τη διάλυσή τους. Οι όροι λήξης της δικαιοκτικής ικανότητας για τα μη κερδοσκοπικά σωματεία και τις ενώσεις προβλέπονται από το Σύνταγμα, ενώ για τις κερδοσκοπικές ενώσεις οι όποιες προϋποθέσεις προβλέπονται από το νόμο⁵⁵.

Η γενική ικανότητα δικαίου είναι έκφανση της προσωπικότητας του ανθρώπου και εξειδίκευση της κατοχυρωμένης στο Σύνταγμα αξίας του ανθρώπου (καταστατική αρχή της έννομης τάξης) στο άρθρο 2 παρ. 1 Συντ. Γι' αυτό και αναγνωρίζεται σε όλους ανεξαιρέτως άνευ διακρίσεων με κριτήρια για την ιθαγένεια, το χρώμα, το φύλο, τη φυλή, την καταγωγή και κυρίως ανεξάρτητα με το εάν ο εκάστοτε φορέας της ικανότητας δικαίου μπορεί αν την ασκήσει ή όχι. Το κρίσιμο για την έννομη τάξη ζήτημα είναι αν ο φορέας θα μπορούσε τυπικά να ασκήσει την ικανότητα που του παρέχει το Σύνταγμα και ο νόμος, όχι αν τελικά ασκεί ή δεν ασκεί το δικαίωμα του.

⁵⁴ Σε κάθε περίπτωση μιλάμε για τον εγκεφαλικό θάνατο, όπου το άτομο δεν είναι ικανό να διατηρεί τις φυσικές σωματικές του λειτουργίες του αυτοδύναμα, χωρίς τη βοήθεια ιατρικών μηχανημάτων υποστήριξης.

⁵⁵ Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 91

Καθώς η γενική ικανότητα δικαίου, λοιπόν, αποτελεί εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 παρ. 1 Συντ. είναι αναπαλλοτρίωτη. Κανένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο δεν μπορεί να παραιτηθεί από τη δικαιοκτητική του ικανότητα. Οποιοσδήποτε περιορισμός ή καθολική αποστέρηση – μόνιμη ή προσωρινή – του δικαιώματος είναι επιτρεπτή μόνο στις περιπτώσεις που προβλέπει ρητώς το Σύνταγμα και μάλιστα όχι για όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα^{56,57}.

Αν και το Σύνταγμα δεν το διατυπώνει ρητώς, απαγορεύει τον πολιτικό θάνατο, τη στέρηση δηλαδή της ικανότητας δικαίου πριν από το βιολογικό θάνατο. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται ρητώς η αξία του ανθρώπου και το εν λόγω άρθρο αποτελεί τον «περιορισμό των περιορισμών».

Ενδεικτικό των παραπάνω είναι το γεγονός ότι το Σύνταγμα επιτρέπει μόνο την στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων των προσώπων, υπό αυστηρούς όρους συνεπεία ποινικής καταδίκης ή ανικανότητας προς δικαιοπραξία⁵⁸.

Σε κάθε άλλη περίπτωση, η ικανότητα δικαίου παραμένει αναλλοίωτη, αναπαλλοτρίωτη, ανεκχώρητη ως άρρηκτα συνυφασμένη με την ανθρώπινη υπόσταση, προσωπικότητα και ανθρώπινη αξία⁵⁹.

---

⁵⁶ Γι' αυτό και το άρθρο 34 Α.Κ. που αποτελεί εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας (του άρθρου 2, παρ. 1 Συντ.) συνιστά κανόνα δημόσιας τάξης, δεσμεύει τόσο το νομοθέτη, όσο και τα συμβαλλόμενα μέρη και απαγορεύει κάθε απαλλοτρίωση της ικανότητας δικαίου με νόμο, σύμβαση ή οικειοθελή παραίτηση.

⁵⁷ Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 90

⁵⁸ Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 91-92

⁵⁹ Μανιτάκης, ό.π., σελ. 104

Περίληψη

Η ικανότητα δικαίου αποτελεί εξειδίκευση της αξίας του ανθρώπου, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο Ελληνικό Σύνταγμα. Συνταγματικό της έρεισμα αποτελούν τα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1-2 Συντ.

Η γενική ικανότητα δικαίου είναι η αναγνώριση εκ του νόμου ότι πρόσωπα είναι υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Την έναρξή της σηματοδοτεί η γέννηση του φυσικού προσώπου, ενώ τη λήξη της ο θάνατός του. Όλοι ανεξαιρέτως είναι φορείς της ικανότητας δικαίου, οποιαδήποτε διάκριση είναι απαγορευμένη. Οι όποιοι περιορισμοί θεμελιωδών δικαιωμάτων θα πρέπει να προβλέπονται στο Σύνταγμα, εφόσον δεν προσκρούουν στο άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.

Και τα νομικά πρόσωπα είναι φορείς της ικανότητας δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όποιων από αυτά προσιδιάζουν στη φύση των νομικών προσώπων.

Ως προς τα αν το Κράτος είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων οι απόψεις δίστανται. Πιθανή λύση στο ζήτημα θα ήταν η διάκριση των πράξεων της κρατικής δραστηριότητας σε πράξεις διαχειριστικές και πράξεις δημόσιας εξουσίας.

Εν τέλει, η ικανότητα δικαίου είναι αναπαλλοτρίωτη και ανεκχώρητη.

Abstract

Legal status is an important element of the fundamental principle of human value as is provided for in Constitution Articles 2 (paragraph 1) and 5 (paragraphs 1-2).

General legal status is defined as the acknowledgement by law that any individual has rights as well as duties. It becomes applicable at an individual's birth and ceases to apply on the individual's death. Every individual has legal status and any discrimination is prohibited. Very few types of violations of fundamental human rights are allowed by the Constitution Laws.

Juridical Unions of individuals have legal status, as well as legal capacity and as a result Fundamental Rights as well, on condition that these Rights are related to the aim, the nature and the organisation of Juridical Unions of individuals.

The issue of whether the State may be perceived as having rights and duties is still unresolved. Specialists' opinions are divided. A possible solution to this matter could be the discrimination of Governments' actions between administrative actions on the one hand, and actions of public power on the other hand.

Finally, the nature of legal status cannot be modified and nobody can doubt another individual's legal status which is illustrated in practice through the ability of people to have rights and duties.

Λέξεις – κλειδιά

◆ Ικανότητα δικαίου	Legal status
◆ Σύνταγμα	Constitution
◆ Φυσικό πρόσωπο	Individuals
◆ Νομικό πρόσωπο	Juridical Unions of individuals
◆ Ανθρώπινη αξία	Human Value
◆ Θεμελιώδη Δικαιώματα	Fundamental Rights
◆ Αλλοδαποί	Foreigners
◆ Ανιθογενείς	People without nationality
◆ Ημεδαποί πολίτες	Greek citizens
◆ Κρατική εξουσία	Government owned power

Συμπεράσματα που εξήχθησαν

- ◆ Κάθε άνθρωπος αποτελεί ένα πρόσωπο – φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Συνεπώς κάθε άνθρωπος φέρει την ικανότητα δικαίου και είναι υποκείμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων.
- ◆ Η γέννηση και ο θάνατος των φυσικών προσώπων σηματοδοτούν την έναρξη και τη λήξη αντίστοιχα της ικανότητας δικαίου και κατ' επέκταση της αναγνώρισης σ' αυτούς των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων.
- ◆ Ικανότητα δικαίου έχουν όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως, ημεδαποί πολίτες, αλλοδαποί και ανιθαγενείς, ενήλικοι ή ανήλικοι.
- ◆ Και τα νομικά πρόσωπα είναι υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων εφόσον τα τελευταία προσιδιάζουν στη φύση των νομικών προσώπων.
- ◆ Φορείς – μεταξύ των νομικών προσώπων – μπορεί να είναι και οι ενώσεις προσώπων που δεν έχουν νομική προσωπικότητα.
- ◆ Η δικαιοκτητική ικανότητα ή αλλιώς η γενική ικανότητα δικαίου διαφέρει από την ικανότητα άσκησης των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων.
- ◆ Η ικανότητα προς δικαιοπραξία και η ικανότητα άσκησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν ταυτίζονται, δεν συμπίπτουν.
- ◆ Το Σύνταγμα δύναται να επιβάλει περιορισμούς στην άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων έχοντας πάντα ως όριο την αξία του ανθρώπου, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 2, παρ. 1 Συντ.
- ◆ Οποιαδήποτε διάκριση που αφορά στη δικαιοκτητική ικανότητα είναι απαγορευμένη και αντίκειται στο Σύνταγμα.
- ◆ Η ικανότητα δικαίου είναι αναπαλλοτρίωτη και ανεκχώρητη.

1. Απόφαση Αρείου Πάγου 1390/2001

Σε δίκη που διεξάγεται στην Ελλάδα, η ικανότητα διαδίκου αλλοδαπού φυσικού προσώπου κρίνεται κατά το δίκαιο της ιθαγένειάς του, ενώ της αλλοδαπής εταιρίας κατά το δίκαιο της χώρας όπου εδρεύει.

2. Απόφαση Αρείου Πάγου 419/2000

Σωματείο - Αλλοδαπό -. Η εσωτερική λειτουργία του αλλοδαπού σωματείου, τα συναφή ζητήματα, όπως τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μελών, ρυθμίζονται σύμφωνα με το δίκαιο της πολιτείας της έδρας του σωματείου. Κατά το ίδιο δίκαιο κρίνεται και η ικανότητα του αλλοδαπού νομικού προσώπου να παρίσταται επί δικαστηρίου, ως και η δικολογική ικανότητα.

3. Απόφαση Αρείου Πάγου 258/1996

Ικανότης παραστάσεως σε δικαστήριο - Αλλοδαπός - Ανήλικος -. Ο αλλοδαπός ανήλικος όταν δεν έχει, κατά το Ελληνικό δίκαιο, την ικανότητα για δικαιοπραξία, δεν μπορεί να παρίσταται στα Ελληνικά δικαστήρια με το δικό του όνομα, αλλά εκπροσωπείται από το νόμιμο αντιπρόσωπο του. Το ποιός είναι ο εκάστοτε νόμιμος αντιπρόσωπος του ρυθμίζεται από το ουσιαστικό δίκαιο και συγκεκριμένως από το ιδιωτικό διεθνές.

4. Απόφαση τμήματος Β' Αρείου Πάγου 1230/1999- «Αρχή της ίσης μεταχείρισης- άρθρο 4 του Συντάγματος.»

Αρχή της ίσης μεταχείρισης - Συμβατικές αποδοχές -. Απαγορεύεται η άνιση μεταχείριση, ως προς τις συμβατικές παροχές του εργοδότη, των εργαζομένων που έχουν τα ίδια προσόντα και παρέχουν την ίδια εργασία. Η διαφοροποίηση των αποδοχών επιτρέπεται όταν **δικαιολογείται** από την ποιοτικά ή ποσοτικά καλύτερη εργασία καθώς και από την αποκτηθείσα **ικανότητα**, των εργαζομένων, να ανταποκρίνονται με τον καλύτερο τρόπο στις ανάγκες και τα προβλήματα της εργασίας τους.

5. Απόφαση τμήματος Δ' Αρείου Πάγου 1309/1994- «Ικανότητα δικαίου αλλοδαπής εταιρίας χωρίς νομική προσωπικότητα.»

Ικανότης να είναι διάδικος αλλοδαπή εταιρία χωρίς νομική προσωπικότητα - Σύμβαση Βρυξελλών 1968 για την διεθνή δικαιοδοσία και εκτέλεση αποφάσεων αστικών και εμπορικών υποθέσεων - Παρέκταση τοπικής αρμοδιότητας - Πληρεξουσιότητα -. Η ικανότης να είναι διάδικος αλλοδαπή εταιρία με έδρα στην αλλοδαπή χωρίς νομική

προσωπικότητα κατά το δίκαιο της χώρας της, κρίνεται κατά το δίκαιο της χώρας της προκειμένου για την ουσιαστική ικανότητά της να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, η δικονομική της όμως ικανότητα κρίνεται από το ελληνικό δικαστήριο όπου και εταιρίες χωρίς νομική προσωπικότητα έχουν την ικανότητα διαδίκου - Η σύμβαση για την παρέκταση της τοπικής αρμοδιότητας για μελλοντικές διαφορές να είναι έγγραφη - Εξαίρεση εισάγεται με τη σύμβαση των Βρυξελλών 1968 όπου η παρακάτω σύμβαση μπορεί να είναι και προφορική, εφ' όσον ακολούθησε γραπτή επιβεβαίωση με επιστολή του εναγομένου.

6. Απόφαση Αρείου Πάγου 1274/2003- «Η ικανότητα δικαίου ως όρος του παραδεκτού αγωγής.»

Ικανότητα διαδίκου - Αυτεπάγγελτη έρευνα -. Ικανότητα να είναι διάδικος έχει όποιος έχει την ικανότητα να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Η ύπαρξη της ικανότητας διαδίκου υπόκειται σε αυτεπάγγελτη έρευνα από το δικαστήριο. Η διαπίστωση δε της έλλειψης ικανότητας διαδίκου, συνεπάγεται την απόρριψη της αγωγής κλπ ως απαράδεκτης.

7. Απόφαση Συμβουλίου της Επικρατείας 1899/1952.- «Αυτοδιοίκηση ανωτάτων σχολών.»

Κατά την σχετική απόφαση του ΣτΕ, ο νόμος 2109/1952 παραβίασε την συνταγματικά κατοχυρωμένη αυτοδιοίκηση του Πανεπιστημίου Αθηνών διότι: α) διορίζει ευθέως πρόσωπα ξένα προς το Πανεπιστήμιο ως καθηγητές αυτού και β) επιβάλλει τη συμμετοχή καθηγητών άλλου Α.Ε.Ι σε επιτροπή που σκοπό είχε την εκλογή καθηγητών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

8. Απόφαση Εφετείου Πατρών 313/1984- «Εργασία αλλοδαπών στην Ελλάδα.»

Αρχή της ίσης μεταχείρισης αλλοδαπών και ημεδαπών εργαζομένων. Ίση αμοιβή για ίσης αξίας παρεχόμενη εργασία. Καμία διάκριση λόγω ιθαγένειας δεν γίνεται δεκτή.

9. Απόφαση Αρείου Πάγου 415/1996

10. Απόφαση Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου 5/2007

Αρχή ισότητας - Αρχή μέριμνας για κοινωνική ασφάλιση εργαζομένων - Ταμείο Προνοίας Προσωπικού Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος - Ανώτατο όριο εφάπαξ -

Αντισυνταγματικότητα διατάξεων παρ. 3 άρθρου 57 Ν. 2084/1992 -.

Αίρεται η αμφισβήτηση που ανέκυψε από τις αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου, σύμφωνα με τη διατυπωθείσα κρίση στην με αριθμό 17/2005 απόφαση του Αρείου Πάγου, κατά την οποία η από το άρθρ. 57 § 3 του Ν. 2084/1992 επιβολή ανωτάτου ορίου επί των εφάπαξ παροχών αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 4 § 1 και 22 § 5 του Συντάγματος.

11.Απόφαση Συμβουλίου της Επικρατείας 414/2006-«Ισότητα φύλων κατά την πρόσβαση στο επάγγελμα».

Εισαγωγή γυναικών στις σχολές αστυφυλάκων και αξιωματικών της Αστυνομίας Πόλεων - Ποσοτώσεις - Συνταγματικότητα διατάξεων περ. α παρ. 2 άρθρου 1 ν. 2226/1994 -.

Απόκλιση από την αρχή της ισότητας των δύο φύλων κατά την πρόσβαση στα διάφορα επαγγέλματα και στην εκπαίδευση που είναι απαραίτητη για την άσκηση των επαγγελματιών αυτών, είναι θεμιτή μόνον εφόσον προβλέπεται από ειδική διάταξη νόμου και προκύπτει από το νόμο αυτό ή τις προπαρασκευαστικές εργασίες του, σε συνδυασμό και με τα διδάγματα της κοινής πείρας, ότι η απόκλιση αυτή θεσπίστηκε με βάση συγκεκριμένα και πρόσφορα κριτήρια, τα οποία επιτρέπουν στους ενδιαφερόμενους πολίτες και τα δικαστήρια να ελέγχουν, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, αν η εισαγόμενη απόκλιση δικαιολογείται από αποχρώντες λόγους και είναι αναγκαία και πρόσφορη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Εφόσον ο ίδιος ο νομοθέτης εξειδικεύει στο νόμο και την εισηγητική του έκθεση τους συγκεκριμένους λόγους δημόσιου συμφέροντος που δικαιολογούν την ανάγκη θεσμοθέτησης ποσόστωσης κατά την εισαγωγή των γυναικών στις σχολές αστυφυλάκων και αξιωματικών της Αστυνομίας Πόλεων, καθώς και τα συγκεκριμένα, αντικειμενικά και πρόσφορα κριτήρια βάσει των οποίων καθορίστηκε, σύμφωνα και με τα διδάγματα της κοινής πείρας, το ποσοστό αυτό στο 15% επί του συνόλου των εισαγομένων σε κάθε σχολή, η εισαγόμενη με την ειδική διάταξη του άρθρου 1 παρ. 2 περ. α του ν. 2226/1994, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 1 του άρθρου 12 του ν. 2713/1999, απόκλιση από την αρχή της ισότητας των δύο φύλων κατά την πρόσβαση στο επάγγελμα του αστυνομικού υπαλλήλου και στην εκπαίδευση που είναι απαραίτητη για την άσκηση του επαγγέλματος αυτού είναι διαφανής, αναγκαία και πρόσφορη για την εύρυθμη και αποτελεσματική εκτέλεση της αποστολής της Ελληνικής Αστυνομίας και συνεπώς δεν παραβιάζει τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1 και 2

και 116 παρ. 2 του Συντάγματος του έτους 1975 και των άρθρων 2 και 3 της Οδηγίας 76/207/ΕΟΚ.

12. Απόφαση Αρείου Πάγου 4/2005-«Αντίθεση προς τη δημόσια τάξη - Διάλυση σωματείου - Αρχή αναλογικότητας.»

Ο σκοπός σωματείου με τον οποίο επιχειρείται αποκάλυπτα να εμφανισθεί η ύπαρξη στην Ελλάδα εθνικής τουρκικής μειονότητας, ενώ με τη Σύμβαση περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών πληθυσμών και τη Συνθήκη Ειρήνης που υπογράφηκαν στη Λωζάνη, μόνο η ύπαρξη θρησκευτικής μουσουλμανικής μειονότητας αναγνωρίζεται στην εν λόγω περιοχή, προσκρούει στη δημόσια τάξη και η διάλυση του σωματείου είναι εναρμονισμένη προς το επιβαλλόμενο αναγκαίο μέτρο περιορισμού της σωματειακής ελευθερίας και τελεί σε σχέση αναλογίας μεταξύ των παραβιάσεων του σωματείου και του σκοπού, στον οποίον η διάλυσή του αποβλέπει, τη διαφύλαξη δηλονότι της κοινωνικής ισορροπίας και της γαλήνης μεταξύ των δύο Ελληνικών Κοινοτήτων Θράκης, Μουσουλμανικής και Χριστιανικής, και κατ' επέκταση της γαλήνης της χώρας. Είναι δε το μέτρο της διαλύσεως αναγκαίο, λαμβανομένου κυρίως υπόψη ότι ο αιτών τη διάλυση Νομάρχης, ως εποπτεύουσα Αρχή, δεν δικαιούται, σύμφωνα με τα κρατούντα στη δημοκρατική και ευνομούμενη Ελληνική Πολιτεία, να έχει άλλο τρόπο επέμβασης στη λειτουργία του αναιρεσειόντος σωματείου από το να επιδιώξει τη διάλυσή του.

13. Απόφαση Αρείου Πάγου 27/2004-«Απεργία - Συνδικαλιστική ελευθερία - Ετήσια άδεια με αποδοχές - Καταχρηστική απεργία - Συμψηφισμός ημερών απεργίας με άδεια.»

Η απεργία, η οποία αποτελεί συνταγματικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα και προέκταση της συνδικαλιστικής ελευθερίας υπόκειται, όπως και κάθε δικαίωμα, στη γενική απαγόρευση της καταχρηστικής ασκήσεως αυτής. Για τον υπολογισμό του βασικού χρόνου απασχολήσεως του μισθωτού - προκειμένου να εξευρεθεί αν αυτός δικαιούται ετήσιας αδείας αναπαύσεως με αποδοχές - τα διαστήματα κατά τα οποία απέχει της απασχολήσεώς του στην επιχείρηση, λόγω συμμετοχής του σε απεργία, θεωρούνται ως χρόνος μη απασχολήσεως και συμψηφίζονται προς τις ημέρες αδείας, όταν η απεργία κηρυχθεί, με τελεσίδικη δικαστική απόφαση, παράνομη ή καταχρηστική. Εφόσον ο μισθωτός εξακολουθεί να συμμετέχει στην απεργία και μετά τη δημοσίευση της τελεσίδικης αποφάσεως που κήρυξε αυτή παράνομη ή καταχρηστική, ο εργοδότης δικαιούται να

καταλογίσει τις ημέρες της απεργίας στις ημέρες άδειας που δικαιούται εκείνος, υποχρεούμενος στην περίπτωση αυτή να του καταβάλει τις αποδοχές που αντιστοιχούν στο χρόνο άδειας που εδικαιούτο καθώς και το αντίστοιχο επίδομα άδειας. Ο μέχρι τη δημοσίευση της τελεσίδικης αποφάσεως, που κήρυξε την απεργία παράνομη ή καταχρηστική, χρόνος συμμετοχής του μισθωτού στην απεργία, που έχει κηρυχθεί από τη «νόμιμα συστημένη συνδικαλιστική οργάνωση», κατά τις νόμιμες διατυπώσεις, δεν θεωρείται χρόνος μη απασχολήσεως του μισθωτού ούτε καταλογίζεται στις ημέρες άδειας που δικαιούται, εκτός αν ο εργοδότης αποδεικνύει ότι εκείνος, καταβάλλοντας την επιμέλεια συνετού εργαζομένου, μπορούσε να αντιληφθεί τον παράνομο ή καταχρηστικό χαρακτήρα της απεργίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ◆ Γεωργιάδης Απόστολος, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου – γ' έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002, σελ. 111-186.
- ◆ Δαγτόγλου Π.Δ. Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τόμος α', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005, σελ. 86 επ.
- ◆ Δημητρόπουλος Α.Γ., Γενική Συνταγματική Θεωρία, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, σελ. 73 επ.
- ◆ Δημητρόπουλος Α.Γ., Συνταγματικά δικαιώματα – Γενικό μέρος, τόμος Γ', Ημίτομος 1, εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ. 37 επ.
- ◆ Δημητρόπουλος Α.Γ., Συνταγματικά δικαιώματα – Ειδικό μέρος, τόμος Γ – Ημιτόμος Β', (Σημειώσεις), 2005, σελ. 19 επ.
- ◆ Κασιμάτης Γ., Το Σύνταγμα της Ελλάδας και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001.
- ◆ Κασιμάτης – Μαυριάς, Ερμηνεία του Συντάγματος – τόμος 1, Εκδόσεις Σάκκουλας, 1999, σελ. 93-104.
- ◆ Μάνεσης Αριστόβουλος, «Συνταγματικά Δικαιώματα α' Ατομικές Ελευθερίες, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, δ' έκδοση», Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1982.
- ◆ Μανιτάκης Α., Υποκείμενον Συνταγματικών Δικαιωμάτων, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1981, σελ. 40 επ. και σελ. 102-104.
- ◆ Ράϊκος Αθανάσιος, Συνταγματικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

◆ Τσάτσος Δημήτρης, «Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Γ΄, Θεμελιώδη δικαιώματα Ι, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998.

◆ Χρυσόγονος Χ.κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 51 επ.

Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

◆ www.law.uoa.gr/~adimitrop: Βάση δεδομένων στο διαδίκτυο, η οποία περιλαμβάνει εργασίες παλαιότερων ετών των προπτυχιακών φοιτητών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, υπό την εποπτεία του καθηγητή του Συνταγματικού Δικαίου κ. Δημητρόπουλου Ανδρέα.

Στην παρούσα εργασία ελήφθησαν υπόψη οι εξής εργασίες:

- α) Κατσαρού Χρυσούλα, Ικανότητα δικαίου και δικαιοπρακτική ικανότητα
- β) Ζαΐμη Εμίρα, Σύνταγμα και Ικανότητα δικαίου

◆ www.dsa.gr: Από την τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών.

Παραπομπές

1. Α. Μανιτάκης, Υποκείμενον Συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981, σελ. 119
2. Π.Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα – τόμος Α΄, 2005, σελ. 87
Ο όρος «ικανότητα δικαίου», ο οποίος επικράτησε αντί του όρου «ικανότητα δικαιώματος» προήλθε από τη γερμανική λέξη «Rechtsfähigkeit». Αλλά, στη γερμανική γλώσσα ο όρος «Recht» έχει διττή σημασία = σημαίνει «δίκαιο», αλλά και «δικαίωμα» (όπως ακριβώς συναντάται και στη γαλλική γλώσσας ο όρος droit).
3. όπου παραπάνω, σελ. 109
4. πρβλ. τίτλους τους Οικουμενικής Διακήρυξης και της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του ανθρώπου.
5. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα – τόμος Α΄, 2005, σελ. 89
6. Βλ. άρθρο 21, παρ. 1 Συντ. (και πιο συγκεκριμένα: άρθρο 12 ΕΣΔΑ)
7. Βλ. άρθρο 29 παρ. 1 Συντ.
8. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 89
9. Την καθιέρωση ωστόσο ανώτατου ορίου ηλικίας για την άσκηση εγκλογ. δικαιώματος ούτε προβλέπει, ούτε επιτρέπει το Σύνταγμα, βλ. και άρθρο 51 παρ. 3 Συντ.
10. Βλ. άρθρο 10, παρ. 1. Συντάγματος
11. Βλ. άρθρο 23 παρ. 2 Συντάγματος
12. Ραϊκός Αθ., ό.π., σελ. 129
13. Ραϊκός Αθ., ό.π., σελ. 135
14. Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, 2002, σελ. 73
15. Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ. 133
16. Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ. 136

17. Μανιτάκης, Υποκείμενον Συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981, σελ. 103
18. Μανιτάκης, Υποκείμενον Συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981, σελ. 103 – 105
- 19.
20. Α.Κ. 34: «Κάθε άνθρωπος έχει την ικανότητα να είναι υποκείμενος δικαιωμάτων και υποχρεώσεων», διάταξη του κοινού δικαίου που εξειδικεύει το απαραβίαστο της αξίας του ανθρώπου και στη συνέχεια την ικανότητα δικαίου
21. Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, 2002: ιστορικά η ανθρώπινη αξία πέρασε διάφορες φάσεις έως ότου καθιερωθεί ως καταστατική αρχή της έννομης τάξης. Συνεπώς η προστασία της δεν ήταν αυτονόητη, πολύ περισσότερο απόλυτη με δεσμευτική ενέργεια έναντι όλων. Κατ' επέκταση δεν θεμελιώνει δικαιώματα και αξιώσεις για όλους τους ανθρώπους. Σημαντική είναι εδώ η διάκριση του κ. Δημητρόπουλου για τη διάκριση μεταξύ ατομικιστικού και ανθρωπιστικού χαρακτήρα της έννομης τάξης. Είναι προφανές ότι σε χρονικές περιόδους, όπου κυριαρχούσε η ατομικιστική βάση, η ικανότητα δικαίου δεν ήταν κατοχυρωμένη για κάθε άνθρωπο.
22. Μανιτάκης, Υποκείμενον Συνταγματικών Δικαιωμάτων, 1981, σελ. 100
23. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ. 114: «ορθότερο είναι πάντως, εν όψει των συνταγματικών διατάξεων για το σεβασμό της αξίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.) και την προστασία της ανθρώπινης ζωής και της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.), για να γίνει δεκτό ότι ο,τιδήποτε κατάγεται από άνθρωπο θεωρείται άνθρωπος, παρά την οποιαδήποτε ελαττωματική διάπλαση και τις τυχόν αποκλίσεις από τον κοινό τύπο».

24. Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 114
25. Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 118: «ο θάνατος αποτελεί τον μοναδικό λόγο τέλους του φυσικού προσώπου», «ο θάνατος κρίνεται με βάση τα διδάγματα της ιατρικής επιστήμης», «Σήμερα η μάλλον κρατούσα άποψη δέχεται ότι ο θάνατος επέρχεται με την παύση των εγκεφαλικών λειτουργιών».
26. Βλ. Ράϊκος Αθ., Συνταγματικό δίκαιο, 2002, σελ. 129
27. Δημητρόπουλος Α.Γ., Γενική Συνταγματική Θεωρία, 2002, σελ. 77
28. Τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι τα ατομικά δικαιώματα, που κατοχυρώνονται ως ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα κατοχυρώνονται ως δικαιώματα του πολίτη. Κριτήριο γι' αυτή τη διάκριση είναι ο φορέας των δικαιωμάτων, βλ. Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό δίκαιο, σελ. 125
29. Κ.Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σελ. 51
30. Δημητρόπουλος Α.Γ., Γενικά Συνταγματικά δικαιώματα
31. Δημητρόπουλος, ό.π. σελ. 19: «Η αρχή της ισότητας αποτελεί και θεμελιώδη συνταγματική αρχή, η οποία διαχέεται στη συνολική έννομη τάξη και εμφανίζεται με ειδικότερες μορφές σε όλες τις περιοχές του δικαίου».
32. Δημητρόπουλος Α.Γ., ό.π., σελ. 26
33. Κ.Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σελ. 51
34. Δημητρόπουλος Α.Γ., ό.π., σελ. 51 επ.
35. Εξ' αντιδιαστολής χρησιμοποιείται εδώ το άρθρο 4, παρ. 5 Συντ. σύμφωνα με το οποίο: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν αδιακρίτως στα δημόσια βάρη αναλόγως των δυνάμεών τους».
36. βλ. άρθρος 22§1 Συντ.

37. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 103
38. άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.: «έκαστος», άρθρο 17 παρ. 2 Συντ.: «ουδείς», άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.: «πάντες» ή αποφεύγεται η χρήση (από το συντακτικό νομοθέτη) του υποκειμένου: «Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη» (βλ. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 105).
39. Χρυσόγονος, ό.π., σελ. 51
40. Ράϊκος, ό.π., σελ. 126
41. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 110
42. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 104
43. Μανιτάκης, ό.π., σελ. 117
44. Μανιτάκης, ό.π., σελ. 115
45. Χρυσόγονος, ό.π., σελ. 52
46. βλ. ακαδημαϊκή ελευθερία, ελευθερία της γνώμης, της τέχνης και της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας, όπως αυτά κατοχυρώνονται σε άρθρα 16 του Συντάγματος
47. βλ. άρθρο 1 Ν.Δ. 796/1970 για το δικαίωμα υποβολής αναφορών και άρθρα 2-3, Ν.Δ. 794/1970
48. Ράϊκος, ό.π., σελ. 135
49. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 96
50. βλ. τη διάταξη του άρθρου ..... του Ποινικού Κώδικα
51. Α. Ράϊκος, σελ. 127 κ.ε. και τη σχετική απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ομοσπονδιακής Γερμανίας στον τ. 22. σελ. 362 κ.ε.
52. Μανιτάκης, ό.π., σελ. 115
53. Αυτοδιοίκηση ανωτάτων σχολών ΣτΕ Ολ 1899/1952 Η Συνταγματική προστασία της ιδιωτικής εκπαίδευσης από το Σύνταγμα του 1975 ΣτΕ Ολ. 2372/1988

54. Σε κάθε περίπτωση μιλάμε για τον εγκεφαλικό θάνατο, όπου το άτομο δεν είναι ικανό να διατηρεί τις φυσικές σωματικές του λειτουργίες του αυτοδύναμα, χωρίς τη βοήθεια ιατρικών μηχανημάτων υποστήριξης.
55. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 91
56. Γι' αυτό και το άρθρο 34 Α.Κ. που αποτελεί εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας (του άρθρου 2 παρ. 1 Συντ.) συνιστά κανόνα δημόσιας τάξης, δεσμεύει τόσο το νομοθέτη, όσο και τα συμβαλλόμενα μέρη και απαγορεύει κάθε απαλλοτρίωση της ικανότητας δικαίου με νόμο, σύμβαση ή οικειοθελή παραίτηση.
57. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 90
58. Δαγτόγλου, ό.π., σελ. 91-92
59. Μανιτάκης, ό.π., σελ.